

– К. : НІСД, 2010. – 288 с.

5. Федулова Л. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 87–100.

6. Куценко Т.Н. Теоретические основы формирования стратегии инновационного развития в контексте интенсификации инновационных процессов / Куценко Т.Н. – Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – С. 308–323.

7. Яненко І.Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки: методологія та практика: монографія / І.Г. Яненко; НАН України ; Ін-т економ.

та прогноз. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – С.177.

8. Про затвердження форми одноразового державного статистичного спостереження N 1-технологія та Рекомендацій про порядок її складання /Наказ №332 від 16.08.2010. Державний комітет статистики України (Держкомстат). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-formi-odnorazovogo-derzhavnogo-statistich-doc30847.html>

9. Статистичний щорічник України за 2011 рік. За ред. Осауленка О.Г. / Державна служба статистики України. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 560 с.

УДК 347.77

ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ



М.М. Гришкова

У разі визначення місця певної держави у світовій спільноті на перший план виступає її здатність використовувати сучасні технології для інтенсивного економічного зростання. Одним із перспективних напрямів створення нового конкурентного ринкового середовища є розвиток малого бізнесу. Разом із прискореним формуванням споживчого ринку малий бізнес сприяє активізації інноваційної діяльності.

Дослідження показують, що основна увага інноваційної політики в технологічно розвинутих країнах концентрується саме на малих і середніх підприємствах (МСП), малих інноваційних підприємствах, що створюються на базі вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Актуальність. Незважаючи на досить пильну увагу науковців до тематики інноваційної діяльності, зокрема, Г.О. Андрощука, Ю.Є. Атаманової, В.О. Жарова, Ю.М. Капиці, Н.М. Мироненко, О.П. Орлюк,

О.В. Пічкура, П.М. Цибульова, відповідні правовідносини реалізуються в межах визначеного правового поля, що має корелюватися з розвитком суспільних, економічних, політичних відносин, а також орієнтуватися на позитивний міжнародний досвід. Отже, питання законодавчих передумов активізації інноваційної діяльності ВНЗ становить теоретичний і практичний інтерес.

Щодо України, то аналіз інноваційної діяльності підприємств свідчить про те, що на відміну від іноземних компаній, які надають великого значення вкладанню коштів в інноваційну діяльність, інноваційна активність вітчизняних підприємств залишається вкрай незадовільною. У 2010 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалося 13,8% загальної кількості підприємств (у США, Німеччині й Франції цей показник у середньому дорівнює 70–80%, в Японії – 95%); обсяг реалізованої інноваційної продукції становив 3,8% загального обсягу реалізованої промислової продукції (у 2009 р. – 4,8%); кількість упроваджених технологічних нововведень зменшилась за роки незалежності приблизно вдвічі, причому лише близько 2% з них відповідали світовому рівню. Ця ситуація

пов'язана передусім із тим, що фінансування науки останнім часом не перевищувало 0,9% ВВП, тоді як критерій ЄС щодо фінансування науки – близько 3% ВВП [1].

Мета і завдання. Вивчаючи причини і можливі правові засоби підвищення інноваційної активності МСП і заснування нових МСП, доцільно з'ясувати, чи створені достатні законодавчі умови, належне правове поле для розвитку малого інноваційного підприємства, виокремити фактори, які сприяють створенню останніх, джерела фінансування, податкові важелі.

Постановка проблеми – діяльність ВНЗ як суб'єктів інноваційної діяльності, правове поле, що опосередковує реалізацію відповідних правовідносин.

Отже, відповідь на це питання охоплює низку аспектів, а відповідні дії потребують чіткого стратегічного планування і якісного виконання. Наразі комітетом з економічних реформ при Президентові України прийнято Програму економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (далі – Програма).

Пропонована Програма реформ розроблена на виконання поставленого Президентом України завдання з відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни. Реформи спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління і зрештою – на підвищення добробуту українських громадян. Програма охоплює широкий набір стратегічних перетворень. Серед них одним із ключових напрямів виступає розвиток науково-технічної й інноваційної діяльності.

Крім того, Україна і Європейська Комісія у 2009 р. підписали Спільну декларацію, в якій визнається значення МСП як рушійної сили економічного зростання і необхідність створення нових робочих місць як в Україні, так і в ЄС, а також активізації співпраці з питань

політики для МСП, яка дасть змогу розкрити їхній потенціал. Зокрема, було зазначено, що «Україна взяла на себе зобов'язання щодо поліпшення національної політики у сфері розвитку МСП, беручи за основу політику ЄС з питань розвитку підприємництва, де це є доречним, за допомогою та підтримки з боку Європейського Союзу» [2]. У підписаному сторонами документі зазначені два фундаментальні програмні документи ЄС: Європейська хартія для малих підприємств і «Акт з питань малого бізнесу для Європи». Проте для активізації такої роботи необхідним є здійснення певних конкретних заходів. Реалізація їх потребує спільних зусиль політиків щодо їхнього прийняття і впровадження в практику [3].

Прийнято ряд нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні й організаційні засади інноваційної діяльності в Україні, а саме: Конституція України; Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне прогнозування та розроблення програми економічного і соціального розвитку», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» тощо; Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України; Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері та ін.

Незважаючи на такий достатньо широкий масив законодавчого забезпечення, на практиці відповідні норми в повному обсязі не застосовуються або ж мають суто декларативний характер. Наприклад, Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» була встановлена норма фінансування науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету в розмірі 1,7 % від ВВП, у той час як реальне фінансування протягом 2001–2006 рр. не досягало і 1 %. Аналогічний стан справ спостерігається і з видатками на

освіту і питомою вагою програмно-цільового фінансування наукових досліджень [3].

Стосовно загального обсягу фінансування інноваційної діяльності у 2011 р., то він становив 1,1 % ВВП. Основне джерело фінансування інноваційної діяльності – власні кошти підприємств. Понад 70% інноваційно активних підприємств здійснювали нововведення за рахунок власних коштів, обсяг яких у 2011 р. становив 52,9% від загального обсягу фінансування. У цьому ж році частка бюджетних коштів у загальному обсязі становила 1%, спостерігалася тенденція до зростання частки фінансування за рахунок кредитів. Частка коштів іноземних інвесторів у 2011 р. становила 0,4% від загальної суми виділених на інновації коштів [4].

У сучасних умовах економічного розвитку з огляду на те, що освітньо-наукові процеси в університетах доповнюються організаційно-технологічними і комерційними аспектами, правової актуалізації потребує регулювання інноваційної діяльності вищих навчальних закладів.

Отже, зупинимося детальніше на функціонуванні ВНЗ. Слід зазначити, що в розвинутих країнах вони перетворилися на активних суб'єктів інноваційної системи і відповідно засновників МСП.

Важливим інструментом державного регулювання з метою сприяння активізації інноваційної діяльності МСП є передача (трансфер) технологій з науково-дослідних у підприємницькі структури на основі гнучких процедур надання права державним організаціям освіти і науки розпоряджатися результатами власної діяльності. Подібна передача може здійснюватися перш за все шляхом створення малих інноваційних підприємств з можливістю внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності як частки до уставного капіталу таких підприємств за умови збереження за державою права надавати невиключну ліцензію. Ця своєрідна інвестиція держави, яка здійснюється для блага суспільства, має на меті підвищення конкурентних переваг

підприємств. У передових країнах світу саме наука і є базою для розробки і впровадження високих проривних технологій і інновацій на підприємствах і основним фактором економічного зростання і позитивних змін у соціальній сфері.

У рамках вітчизняного законодавства неможливо застосувати поширену у світі модель заснування малих інноваційних підприємств вищими навчальними закладами.

Так, згідно з ч. 2 ст. 63 Закону України «Про вищу освіту» майно, що закріплене за вищим навчальним закладом державної або комунальної форми власності, а також доходи від використання цього майна належать вищому навчальному закладу на правах оперативного управління. Майно, що знаходиться в державній і комунальній власності і передане в оперативне управління вищим навчальним закладам державної і комунальної форм власності, не підлягає вилученню або передачі будь-яким підприємствам, установам, організаціям, крім випадків, передбачених законодавством [5]. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України „Про здійснення державних закупівель” дія зазначеного закону не поширюється на випадки, коли предметом закупівлі є товари, роботи і послуги, закупівля яких здійснюється вищими навчальними закладами і науково-дослідними установами за рахунок власних надходжень [6].

Отже, як справедливо зазначає Атаманова Ю.Є. «... основним правовим титулом, на підставі якого ВНЗ володіє закріпленим за ним майном, є право оперативного управління, яке є обмеженим не лише в силу закону, але й волі власника. Оскільки зазначене право розповсюджується на все майно ВНЗ, до складу якого входять і майнові права, то саме воно й визначає правові підстави використання ВНЗ результатів інтелектуальної діяльності (об'єктів інтелектуальної власності), отриманих при проведенні фундаментальних і прикладних досліджень, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету» [7].

Таким чином, володільцем майнових прав

на результати науково-дослідної діяльності ВНЗ, створених за кошти державного бюджету, є держава, яка залишає їх у складі майна ВНЗ на праві оперативного управління, що обмежує останнього у розпорядженні відповідними правами.

У ВНЗ відсутня сама законодавча можливість комерціалізувати результати власних досліджень: засновувати юридичні особи з метою доведення результатів досліджень до стадії впровадження, вільно розпоряджатися власними розробками.

З прийняттям у 2006 р. Закону України «Про управління об'єктами державної власності» створення господарських товариств для використання результатів наукових досліджень, трансферу технологій науковими установами і вищими навчальними закладами в Україні припинилося, існуючі товариства почали ліквідуватися.

Це пов'язано з тим, що відповідно до зазначеного Закону стороною, що виступає від імені держави засновником господарських організацій, є не наукова установа, не національні академії наук або орган управління у віданні якого знаходяться такі установи, а Фонд державного майна України (його правонаступник). До того ж управління корпоративними правами держави здійснює уповноважена особа, що визначається на конкурсних засадах і не обов'язково представник наукової установи. В установленому порядку затверджуються плани фінансово-господарської діяльності такого товариства і здійснюється контроль за його діяльністю. Світова практика свідчить про інше. Так, у Російській Федерації, ЄС, США принциповими є положення про те, що товариство створюється безпосередньо науковою установою без згоди власника майна; передача до статутного капіталу товариств майнових прав використання інтелектуальної власності на підставі ліцензійного договору; визначення керівника установи – уповно-

важеною особою, що здійснює управління господарського товариства від імені наукової установи.

Висновки

Враховуючи зарубіжний досвід, доцільним було б внести зміни до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо спрощення утворення науковими установами і вищими навчальними закладами господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності, майнові права на які належать цим установам [8].

Отже, можна зробити висновок про те, що законодавчо-нормативна база не повною мірою орієнтує інноваційну діяльність ВНЗ на комерціалізацію результатів науково-дослідної діяльності, стимулювання наукових співробітників до впровадження й розробки об'єктів інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шовкалюк В.С. Розвиток та державна підтримка малого інноваційного бізнесу в Україні. – матеріали круглого столу [«Малий інноваційний бізнес: стан, проблеми та перспективи розвитку»], К., 2011.
2. Європейська хартія малих підприємств. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_860
3. Федулова Л.І. Проблеми та передумови підвищення ефективності розвитку інноваційного підприємництва в Україні. – матеріали круглого столу [«Трансфер технологій та малі і середні підприємства»], К., 2012.
4. Гриньов Б.В., Чеберкус Д.В., Шовкалюк В.С. Інноваційна та науково-технічна сфера України: монографія, К., 2012.
5. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
6. Закон України «Про здійснення державних закупівель». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2289-17>
7. Атаманова Ю.Є. Законодавче забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень вищими навчальними закладами: стан та проблеми: матеріали наук.-практ. конференції [«Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і розробок»], Харків, 2012.
8. Каница Ю.М., Махновський Д.С. Проблеми утворення та трансферу технологій до малих підприємств, що створюються науковими організаціями та вищими навчальними закладами. – матеріали круглого столу [«Трансфер технологій та малі і середні підприємства»], К., 2012.